

СТЕФАН САВОВ БОБЧЕВ И УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1914 – 1918 Г.)

Професор д.ист.н. Димитър Саздов
Университет за национално и световно стопанство
ПК 1700, София, ул. „8 декември“, Студентски комплекс

STEFAN SAVOV BOBCEV AND THE ATTENDANCE BULGARIA I N THE FIRST WORLD WAR

Prof. D. Sc. Dimitar Sazdov
University of National and World Economy

Abstract: Stefan Bobchev was a prominent Bulgarian scientist, public figure and statesman. Already in his early years he became involved in the social and political life of the fledgling Bulgarian state. At the end of the nineteenth century and at the eve of the fights of the Bulgarian people for national unification, he was minister and a diplomat. After the first national catastrophe he withdrew from diplomatic activity. In the following years, he dedicated himself to scientific and teaching work. However, he carefully followed the political development of the country. He supported the Bulgarian policy of neutrality at the beginning of the First World War (1914-1915). He also supported the inclusion of Bulgaria to the Entente. He hoped that the Great Powers in this coalition would help Bulgaria to resolve her problems with the neighbouring countries after joining that coalition.

Bobchev followed with silence and anxiety the involvement and participation of Bulgaria in the war with the Central Powers bloc. During the war in the critical years for Bulgaria between 1917- 1918, he was involved in the attempts to achieve separate peace with the Entente. He opposed the persecution and allegations of the Austrian state forces against the Slavs in their own empire.

At the end of the war and beyond, he gladly welcomed the creation of the new Slavic states. He continued fighting for Slavonic unity, which in the future would be an insurmountable wall against fratricidal wars.

Key words: preserver, accord, doom, bureaucrat, ethnic boundaries, genocide

Преди 165 години в съхранителя на българщината – град Елена, се ражда бъдещият учен, общественик, политик и държавник Стефан Савов Бобчев (2.02.1853 – 8.09.1940). Животът му протича в два твърде различни периода от историята на България. В първия той става свидетел на бурните националноосвободителни борби за просветно-културно обновление, за църковна независимост и политическо освобождение през епохата на Българското възраждане. Това е и времето, когато Стефан С. Бобчев започва да навлиза в полето на книжовния и обществено-политически български път. Другият период е времето след Освобождението.

Тогава в младата българска държава протичат остри политически борби, борби и войни за национално обединение и паралелно с това се разгръща огромна дейност за изграждане и развитие на българската държава. Във всички тези крупни събития Стефан С. Бобчев в различна степен става участник. Той е един от най-активните славянофили в разгърналото се в началото на ХХ век полоническо движение и голяма международна дейност за организиране на славянското сътрудничество, сближение и единение. Към края на ХІХ век той вече е един от значимите български политици и държавници. Участва в управлението на страната като висш държавен служител и министър. В началото на второто десетилетие на ХХ век Стефан С. Бобчев отново е министър, след това и дипломат [11: 8–11; 3: 14].

Като български дипломатически представител в Русия (1912 – 1913), Стефан С. Бобчев се издига на гребена на политическите вълни. С радост посреща българските победи в Първата балканска война, съдейства за укрепването на българо-руските отношения и се стреми да насочва българската ориентация към завършващия формирането си Съглашенски блок, от няколко Велики държави. Тревожи се от идващите до него от България съобщения за зараждащо се „течение против Русия“.³²⁰ В критични моменти за България Бобчев своевременно съобщава за съветите на руската дипломация и позицията на нейното правителство. Излага и своето отношение по редица политически въпроси, засягащи интересите на България. Така например на 6 юни 1913 г. той тревожно предупреждава министър-председателя д-р Ст. Данев за антибългарската позиция на Румъния при евентуални военни действия срещу Сърбия и Гърция. Затова смело му заявява, „че отиваме към гибел при тази обстановка“.³²¹ От своя страна Бобчев излага и собственото си мнение, което е съобразено с обективната обстановка на Балканите и в Европа. Той с тревога коментира с българския дипломатически представител в Лондон (негов близък приятел) – Михаил Маджаров, отиващите към подкрепа на сърбите английски и руски управляващи среди.³²² С всички сили Стефан С. Бобчев се стреми да предотврати братоубийството на Балканите и практическото отдалечаване на България от сближение с Русия, Англия и Франция. Докладите, телеграмите, писмата и съобщенията му са изключително тревожни за съдбата на България. Бобчев настоява българските териториални проблеми след Първата балканска война да се разрешат с арбитража на Русия, за да се осигури нейната подкрепа при очертаващата се изолация на страната от нейните съседи. Защото, както пише Борис Вазов: „сърби и гърци, ако и да се съюзиха срещу нас, [...] – те никога не би посмеяли да вдигнат оръжие срещу нас, докато знаят, че ние вървим с русите и русите са с нас“.³²³

Запознат с позицията на Русия, на 8 юни 1913 г. Стефан С. Бобчев с голяма

³²⁰ НБКМ – БИА, ф. II Д, 1057. Писмо от негов родственик, София, 6 април 1913 г.

³²¹ НА – БАН, ф. 44к, а.е. 130, л. 35.

³²² Пак там, л. 28, 29. С. С. Бобчев до М. Маджаров, 23 май 1913 г.

³²³ Мир, 29 октомври 1913 г. Вж. и II Д 11183/53; ВАЗОВ, Борис. Държавният преврат 16 юни 1913 г. София, 1913, с. 9; БОГАЕВСКИЙ, П. Светлая страница в дипломатической истории 1913 года. Славянски глас, год. XV, София, 1921, кн. 1–4, с. 112–119.

тревога пише на брата на своята съпруга, уважавания политик и държавник – Т. Теодоров: „Войната ще бъде нашата гибел. Това е моето мнение, ако я почнем ние, без да дойдем в Петербург. Трябва да се решите, добре помислете и осигурете си поне тила откъм Румъния и Турция. Да не опропадим великите резултати от славните победи, да не надвесим България над пропаст“ [1: 184].³²⁴

Напразни остават усилията на Стефан С. Бобчев да предотврати надвисналата катастрофа. Последователен изпълнител на своята мисия в България, цар Фердинанд нанася решителния удар върху изградения Балкански съюз, гравитиращ към силите на Съглашението (Русия и нейните съюзници – Англия и Франция). На 16 юни той издава устна заповед на ген. Михаил Савов да се отговори на гръцките и сръбските въоръжени провокации с военен демарш. Това е повод за Гърция и Сърбия да обявят война на България. Намесват се и румънците, и турците. Втората балканска война завършва с унижителния за България Букурещки мирен договор (28 юли /10 август 1913 г.).

Това политическо решение на Фердинанд довежда до „прелом в руско-българските отношения в широкия смисъл на думата“, заключава, все още като дипломатически представител на България в Санкт Петербург, Стефан С. Бобчев в коментар с Михаил Маджаров.³²⁵ Бобчев осъжда тази политика и изразява съмнение относно очаквана помощ от Австро-Унгария.³²⁶

Недоволен от катастрофалната политика на българското правителство и лансираната нова проавстрийска ориентация на България към формиращия се блок на Централните сили, на 13 август 1913 г. Бобчев подава своята оставка. През септември с.г. той напуска Петербург [11: 8–11; 3: 14]. Това е крах за неговата дипломатическа дейност. Всичките му политически опити да постигне някакъв радикален резултат завършват с неуспех. Затова и оценката за него като дипломат, дадена от политика и държавник Никола Генадиев, е, меко казано, неодобрителна. Според него Бобчев, като дипломат, стоял „на сто километра от дипломацията“ [14].³²⁷ Затова и временният му престой на това поле може да се определи само като на добър бюрокраат, осведомяващ последователно, бързо и детайлно правителството за случващото се в коридорите на дипломацията.

В България Стефан С. Бобчев се отдава предимно на обществена, научна и преподавателска дейност. Продължава да редактира с Михаил Маджаров двете месечни списания – „Българска сбирка“ и „Юридически преглед“.³²⁸ Разбира се, той не престава да следи развиващите се събития в навечерието и по време на участието на България в Първата световна война, а и след нея. Бобчев осъжда разгърналата се русофобска вълна в България през есента на 1913 г. и преду-

³²⁴ Мир, 19 септември 1918.

³²⁵ НА – БАН, ф. 44к, а.е. 130, л. 31–39; 46–47. С. С. Бобчев до М. Маджаров, 8 август 1913 г. и от 27 септември 1913 г.

³²⁶ Пак там.

³²⁷ Това е характерно за цялата българска дипломация още през 1912 – 1913 г. и през 1914 – 1915 г. В края на октомври 1912 г. Турция иска примирие. Тогава България трябвало да наложи подписването на мирен договор на двустранна основа. Кемал паша е бил готов да приеме всички условия на победителите, тъй като в Цариград духът е „съвсем сломен“ [10: 93]. А когато се изправя срещу старата и опитна европейска дипломация през 1914 – 1915 г., тя също проявява ненужна слабост [10: 93–98; 12: 445–446].

³²⁸ Славянски глас, год. XV, София, 1921, кн. 1–4, с. 11.

преждава, че „това е ново зло, което може да ни докара нови нещастия... ще ни тласне към някоя авантюра, към някоя явна или потулена постъпка и тогаз... треперя за бъдещето на България“.³²⁹ На Бобчев му липсва необходимата административна позиция за пряко въздействие върху политическия път на България. Като виден общественик обаче, той не се отказва да се възползва от всички възможни действия в създалата се сложна политическа обстановка в края на 1913 г. и началото на 1914 г. – за определяне на алтернативата за България с оглед националните интереси на страната. През 1914 г. е избран и за народен представител в XVII ОНС от бургаската колегия.

В началото на Първата световна война се засилва антибългарската пропаганда на сърбите, румънците и гърците по страниците на руския периодичен печат. Това води до манипулиране на руското общество – в значителна част дори и на дотогавашни защитници на българската кауза на Балканите. Тревожно сигнализират за това до Стефан С. Бобчев от ръководството на Българското дружество „Братство“ в Одеса. „Букурещ и Атина са се превърнали във фабрики, които настървено коват тенденциозни телеграми и злостни измислици“ и „подхранват недоволството“ на руското общество към България, е написано в писмото до Бобчев. Това недоволство се засилва и от неосъществените очаквания за съюз на България с Русия, след обявения неутралитет през есента на 1914 г.³³⁰ Нещо повече, руският пълномощен министър в България намира обявения неутралитет за „неудовлетворителен“, за „благотворителен за Германия и Австро-Унгария“.³³¹ Поради всичко това от Одеса призовават, в лицето на Стефан С. Бобчев, българската интелигенция „да даде на руския читател правдив анализ върху положението, в което днешният ураган завари България“. Необходимо е да се хвърли „обилна светлина върху изнасиления от гръцки и сръбски етнографи македонски въпрос“, заключават председателят и секретарят на Дружество „Братство“, които са авторите на писмото до българския виден общественик.³³² В същото време те лансират пред Бобчев и приетата идея да издават в Русия периодическо списание, в списването на което да привлекат именити български и руски писатели публицисти. Названието на списанието приемат да бъде „Балканский голось“. Предвижда се да излиза два пъти в месеца. Отправена е и лична молба до Стефан С. Бобчев за неговото „ценно и просветено съдействие“.³³³ Чрез списанието се разчита да се защитят българските национални интереси пред руската общественост, с оглед тяхна бъдеща подкрепа. Предвижда се първият брой да излезе на 20 октомври 1914 г. В края на писмото авторите призовават Бобчев още за първия брой на списанието да им изпрати „писмен труд, пригоден към горните задачи на журнала“.³³⁴

³²⁹ НА – БАН, ф. 44к, а.е. 130, л. 46–47. С. С. Бобчев до М. Маджаров, 27 септември /10 октомври 1913 г. Вж. и НБКМ – БИА, ф. 263, а.е. 13, л. 76–78, 79-а, 79-б.

³³⁰ НБКМ – БИА, ф. II Д, 10599. Писмо до С. С. Бобчев от Българското дружество „Братство“, Одеса, 4 октомври 1914 г. Вж. и НБКМ – БИА, ф. II Д, 10662/52. Писмо до С. С. Бобчев от Ст. Костов, 27 септември 1914 г.

³³¹ НБКМ – БИА, ф. 263, а.е. 13, л. 81–89. Дневни бележки на д-р В. Радославов, 14 август 1914 г.

³³² Пак там, ф. II Д, 10599.

³³³ Пак там.

³³⁴ Пак там.

От всичко, казано по-горе, може да се твърди, че Стефан С. Бобчев се оценява като важна и водеща фигура в средите на българската общественост. На неговия дотогавашен опит като общественик, политик и държавник се разчита, за да бъде защитена българската кауза и в чужбина. Още повече, че Бобчев се ползва и с огромен авторитет и в средите на всички славянофилски кръгове и обществени организации в европейските държави със славянско население. Той продължава да участва с активна дейност във всички славянски форуми. Изпъква като един от видните ръководители на движението за славянско единение.³³⁵

След започването на Първата световна война (юли/август 1914 г.) се засилва борбата на българската дипломация, на български славянофилски и други организации – чрез българския периодичен печат, срещу водената агресия от сърбите и гърците в Македония над българското население. Българите са насилвани, малтретирани и убивани, за да бъдат принудени да променят етническата си принадлежност. В отговор много българи не издържат и по принуда напускат бащините си огнища, и се преселват в тогавашните свободни български земи. В борбата против агресията на сърбите и гърците в окупираните земи на Македония активно се изявява и Стефан С. Бобчев. Още през 1915 г., преди влизането на България във войната, той публикува множество материали в периодичния печат, както и монографията „Какво бълнуват сърбите (Историко-публицистичен очерк)“, където аргументирано отстоява истината за принадлежността на македонските земи. С множество доказателствен материал, извлечен от български и чужди изследвания за балканските региони, Бобчев се изявява като един от големите и авторитетни общественици, отстояващи българската принадлежност на географската област Македония.³³⁶ Той разкрива извършваните се насилия над българското население в Македония. Неговата монография е и призив към международната общественост и Великите сили за противопоставяне на грубо изопачаваната историческа истина, и за спиране на извършващия се своего рода геноцид над българското население в Македония.³³⁷

Вината за създадената обстановка в Македония Бобчев вижда в подписаните несправедливи мирни договори в Букурещ и Цариград през 1913 г., които обслужват, според него, агресивните планове и действия предимно на сръбското, гръцкото и румънското правителство.³³⁸ Тук Бобчев се показва като много добър познавач на съществуващите на Балканите неразрешени съседски въпроси и противоречия в интересите на Великите сили. Водената от българското правителство политика на неутралитет през 1915 г. (до октомври) той одобрява. В същото време се надява, че силите на Съглашението ще се противопоставят успешно на

³³⁵ Славянски глас, год. XV, София, 1921, кн. 1–4, с. 9–18; 104–106.

³³⁶ През юли 1903 г. представители от всички политически партии образуват Комисия, която да обсъжда и взема решения по „македонските работи“. За „председател-ръководител“ е избран Стефан С. Бобчев. В организирането на Комисията участва и видният общественик и политик Димитър Д. Агура. Той е приятел на Бобчев и първи му съобщава, че е избран за „председател-ръководител“ на Комисията, и го поканва да дойде на първото заседание. (Вж. НБКМ – БИА, ф. II Д, 10483. Димитър Д. Агура до С. С. Бобчев, София, 27 юли 1903 г.). По същото време Бобчев е избран и за председател на Славянското благотворително дружество (НБКМ – БИА, ф. II Д, 10472, Христо П. Стоилов до С. С. Бобчев, 21 юли 1903 г.).

³³⁷ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите (Историко-политически очерк). София, с. 15–28.

³³⁸ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите (Историко-политически очерк). София, с. 15–28.

несправедливите претенции на българските съседи и страната ще намери място в блока на Освободителката – Русия.³³⁹ Явно е обаче, че Бобчев не е запознат с избрания път от цар Фердинанд и министър-председателя д-р Васил Радославов – водещи страната към Централните сили.³⁴⁰

Стефан С. Бобчев се противопоставя на „конституирания Комитет на южните славяни“ в Лондон, „имащ за цел да подкрепи великодържавната идея на сърбите за едно югославянско царство“.³⁴¹ В същото време той заявява, че „ние бихме желали искрено да видим националното обединение на сърбите в техните етнически граници“, но не и да се „зablуждава светът, че и по език, и по съзнание македонците били сърби“.³⁴² Особено остро Бобчев се противопоставя на опитите „българските наречия“ в Македония да се представят за македонски език. В Македония, пише той, най-вещите по македонските говори – учените професор В. Ягич и В. Облак – „признават, че Македония и македонските наречия са български, и че разликата и особеностите, която дели българския език от всички други славянски езици, е изчезналото склонение и замената му с общ падеж и с членове, каквито българският народ в Придунавска България, Тракия и Македония е възприел и развил...“³⁴³ Позицията по всички тези въпроси, свързани с българщината, Бобчев отстоява през лятото на 1915 г., т.е. в началото на войната и в разгара на дипломатическата борба на блоковете за привличането на България, която в създадалата се военна обстановка се оказва важен стратегически съюзник [7: 59; 5: 142; 9: 111–121]. Преценявайки потенциала на воюващите блокове и интересите на България, Бобчев се надява и с публикациите си насочва българския избор към блока на Съглашението, независимо че основните противници на българските интереси – сърби, гърци и румънци, са на тази страна, а в България пристигат германски и австрийски офицери, за да вземат активно участие в ръководството на българската армия. Той разчита, че с помощта предимно на Русия и на Англия, справедливите национални интереси на България ще бъдат защитени. Още повече, че в този момент руският министър на външните работи – С. Сазонов, заявява в руската Държавна Дума, че „от Сърбия ще се поискат още жертви“ [6: 180].³⁴⁴ Вероятно под „жертви“ има предвид не само определените територии от договора между България и Сърбия през 1912 г. Позицията на Бобчев се оказва подкрепена и от неговия обществен авторитет, и от огромната му дейност в началото на ХХ век за реализиране на идеята за славянско единство.³⁴⁵

³³⁹ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите (Историко-политически очерк). София, с. 15–28.

³⁴⁰ Вж: САЗДОВ, Д., 2017. Мисията на Фердинанд в България. Второ, допълнено и преработено издание. София, с. 181–282.

³⁴¹ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите..., с. 27–28.

³⁴² Пак там.

³⁴³ Пак там, с. 28. Професор В. Ягич работи в Берлин. По произход е хърват. В миналото е професор по славянски наречия в Одеса. Изграден е като един от най-добрите южнославянски учени, според проф. А. Пипин (НБКМ – БИА, ф. II Д, 11520). Днешните български политици, без да се съобразяват с историческата истина за Македония и за населението, живеещо там, в мнозинството си – българи, употребяващи български език (говоримо и писмено), набързо подписаха договор, признаващ македонски език. Антибългарският им слугинаж на чужди сили няма граници.

³⁴⁴ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите..., с. 28–29. Кореспондентът на „Таймс“ съобщава от София, 1983, с. 157.

³⁴⁵ НБКМ – БИА, ф. II Д, 10469; ф. II Д, 10468; ф. II Д, 10475–77; БОБЧЕВ, С. С., 1909. Славянските съвещания. София; САЗДОВ, Д. Стефан С. Бобчев радетел за славянско единство. Под печат.

През август 1915 г. Стефан С. Бобчев с тревога предупреждава българското правителство да не се „поддаде на правените от разни страни насъсквания за нови междубалкански сблъсъци“. В същото време съветва сърбите „за взаимни отстъпки и споразумения“.³⁴⁶

След влизането на България във войната през октомври 1915 г. Стефан С. Бобчев внимателно следи развитието на военните действия по фронтовете. Той обаче е силно разочарован от участието на България във войната против Русия и нейните икономически силни съюзници – Англия и Франция. Бобчев, както и Иван Вазов, мъчително преживяват случващите се събития, които изолират България от славянския свят [13: 41].³⁴⁷ Бобчев, съобразявайки се с интересите на страната, заема своего рода „неутрална“ позиция. Отдава се предимно на преподавателска и научна дейност. Продължава обаче да следи с тревога международната обстановка. Тогава голяма част от българското общество (около 70%) приема „новата политическа ориентировка; доволни са, виждат новите предимства и вярват, че тя ще допринесе за голямо развитие на страната“ [2: 92]. По-малката част (около 20%) обаче не я приемат за правилна. Това е онази част от населението, „което е клоняло традиционно винаги повече към Русия“.³⁴⁸ Те приемат, че Централните сили само ще експлоатират България „във военно и стопанско отношение“.³⁴⁹ Към тази част от населението принадлежи и Стефан С. Бобчев. Той, заедно с Т. Тодоров и други формират и група в редовете на Народната партия по време на войната. За тях германският военноморски аташе в София – капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним, ще напише до държавния секретар на германското Министерство на морината (флота) – адмирал Алфред фон Тирпиц, че те са група лица, които са „панслависти“, със силна русофилска ориентация.³⁵⁰ Първоначалните военни успехи на Централните сили Бобчев приема за временни. Той не вярва, че те ще издържат икономически на една дълга война. Бобчев остава в обсега на съглашенската политика – като общественик, отстояващ идеята за неин съюзник. Личността му намира място в политиката на командващите на Македонския фронт съглашенски войски в критична за тях военна обстановка.

През есента на 1916 г. и пролетта на 1917 г. предприетите военни нападения от командващия Солунския съглашенски експедиционен корпус френски генерал Морис Сарай завършват без радикални резултати. С неуспех завършват и надеждите за сепаративен мир между Русия и Централните сили. Това кара френският генерал да се опита чрез въздействие върху българите с „политическа пропаганда и примамки“.³⁵¹ Така той се надява „да заглуши справедливо надигналото се в съглашенските меродавни кръгове и обществени мнения недоволство от неуспехите му на Македонския фронт“.³⁵² Тези опити се свеждат до използването на „шпионска дейност“ и до въздействието на неговия „антураж“

³⁴⁶ БОБЧЕВ, С. С., 1915. Какво бълнуват сърбите..., с. 30.

³⁴⁷ Македония, 1998, 8 юли.

³⁴⁸ Пак там.

³⁴⁹ Пак там.

³⁵⁰ Пак там, с. 95.

³⁵¹ НА – БАН, сб. IV, оп. 1, а.е. 54, с. 397–398.

³⁵² НА – БАН, сб. IV, оп. 1, а.е. 54, с.398.

върху някои от българските опозиционни лидери, които през лятото на 1915 г. се стремят да обвържат България със съглашенските сили. Идеята е да се постигне сепаративен мир с България и впоследствие съвместно да се продължи войната против Германия.³⁵³ Обектите на тази цел са лидерите на Народната партия – Ив. Евстр. Гешов, на Демократическата партия – Ал. Малинов, както и общественикът, в близкото минало – активен деец на народняците, Стефан С. Бобчев. В подготовката на акцията е включен и руският капитан Сурин, който преди войната е руски кореспондент в София. Това го улеснява да установи необходимите контакти с български военнопленници, които да бъдат използвани за осъществяване на връзка с българските опозиционни политически и обществени среди.

Акцията обаче е разкрита и провалена от българското командване. След войната се разбира от публикувани документи, че това не е „наивен опит на млад човек“, за какъвто е приеман капитан Сурин, тъй като този руски сондаж за сепаративен мир с България е съгласуван с „френското правителство и съглашенските командвания, [...] и руското Министерство на външните работи“.³⁵⁴

В същото време парламентите и правителствата на държавите от съглашенската коалиция отказват, в края на 1916 г. и началото на 1917 г., предложението за мир на съюзниците от Централните сили. За да не бъдат обвинени от уморените вече от войната народи в техните държави, те се оправдават, като заявяват, че предложението за мир на Германия и съюзниците ѝ е само една „военна маневра“. Затова липсват условията за желанието от тях мир. Те не поемат и отговорност за продължаването на войната. Всячески се хвърля вината върху правителствата на Централните сили.³⁵⁵ С такъв характер е и отправената обяснителна Нота до президента на САЩ – Удроу Уилсън. Нещо повече, в Нотата се заявява, че войната ще продължи, за да бъдат изгонени турците от Европа. Посочва се и разпределението на наследството от войната – Цариград и Проливите се предоставят на Русия; на Франция се връщат Елзас и Лотарингия; италианци, сърби и румънци получават правото да освободят своите сънародници от Австро-Унгарската империя. Замълчават се претенциите на Англия.³⁵⁶ Въпросите за спирането на войната и за задачите след нея нашироко се обсъждат в началото на 1917 г. между съглашенските правителства и президента на Съединените американски щати.³⁵⁷

По време на войната славяните в Австро-Унгарската империя се преследват. На 3 юни 1916 г. видният славянофил Карел Крамарж е осъден на смърт за държавна измяна. Присъдата на военния съд не е аргументирана. Липсват убедителни доказателства. Осъждането на Крамарж „предизвиква ужас“ в средите на неговите приятели и на славянофилите в Европа. Шокирани са и българските му приятели. Славянофилските водачи д-р Ст. Данев и Ив. Евстр. Гешов са депресирани от известието за присъдата. Силно се възмущава и Стефан С. Бобчев. Пред Вл. Сис той пита реторично: „Светът ще търпи ли подобно нещо?!“ [4: 105–108].

³⁵³ НА – БАН, сб. IV, оп. 1, а.е. 54, с. 397–398.

³⁵⁴ НА – БАН, сб. IV, оп. 1, а.е. 54, с. 400 – 403.

³⁵⁵ Мир, 3 януари 1917.

³⁵⁶ Мир, 15 януари; 25 януари; 27 януари; 23 февруари – от 1917 г

³⁵⁷ Мир, 15 януари; 25 януари; 27 януари; 23 февруари – от 1917 г

Българските славянофили използват множество пътища да протестират срещу присъдата. А проф. Стефан С. Бобчев посещава австрийското посолство в София. Протестира и си тръгва с радост, след като се е убедил, че „старият император няма да потвърди смъртната присъда“ [4: 107].

Протестите на широката славянска европейска общественост забавят потвърждаването на присъдата от стария Франц Йосиф. В деня, когато той трябвало да я потвърди, по стечение на съдбата, умира, а неговият наследник не желаел да започне управлението си „с окървавени ръце“. През октомври 1917 г. младочешкият водач се завръща триумфално в Прага [4: 107–108].

Заслужава да се изтъкне и дейността на Стефан С. Бобчев като председател на Славянското дружество в България. С направения отчет от Настоятелството на Дружеството през 1919 г., председателят Стефан С. Бобчев прецизно запознава членовете на Общото събрание на организацията с развиваната дейност по време на войната. Обективни са причините, заявява Бобчев, поради които Общото събрание не е свиквано през военните години. Много от неговите членове са призовани „под знамената“ и воюват по фронтовете. В същото време обаче Настоятелството на Славянското дружество в България не се покрива, а се обръща с лице към възникващите проблеми, които са в обсега на неговата дейност. То се включва в широката хуманитарна дейност на множеството благотворителни организации, развивали дейност по време на Първата световна война [8: 63–97]. Още в началото на войната Настоятелството изпраща санитарна мисия от трима лекари, девет медицински сестри и санитари в Русия.³⁵⁸ Чрез местните структури на Дружеството, Настоятелството организира събирането на дрехи и други помощи за нуждите на воюващата славянска държава. Лично председателят – Стефан С. Бобчев, застава начело на Централния комитет на благотворителните дружества в страната. Използват се коледните, новогодишните и великденските празници за събиране на „помощи за военните болници“.³⁵⁹ Особено голяма е дейността им през революционната 1917 г. В тази дейност активно се включват и съпругите на видните дейци за славянско единство. В този кръг е и госпожа Екатерина Бобчева.³⁶⁰

Веднага след подписване на Солунското примирие (28 септември 1918 г.) е организирана „голяма среща“ на членове на Славянското дружество. Тук председателят Стефан С. Бобчев прави анализ на последните вътрешни и международни събития. Той лансира идея за отношението на българския народ към създаващите се нови славянски държави. Бобчев прави извода, че: „Знамето и програмата на Славянското дружество в България са били винаги начертани с полезни за отечеството начела“.³⁶¹

³⁵⁸ Славянски глас, год. XIII, 1919, кн. 1–2, с. 1–8. Отчет на Настоятелството на Славянското дружество в България за 1915 – 1918 г., изнесен на 29 декември 1918 г. на „голяма среща“ на членове на Дружеството.

³⁵⁹ Славянски глас, год. XIII, 1919, кн. 1–2, с. 1–8. Отчет на Настоятелството на Славянското дружество в България за 1915 – 1918 г., изнесен на 29 декември 1918 г. на „голяма среща“ на членове на Дружеството.

³⁶⁰ Славянски глас, год. XIII, 1919, кн. 1–2, с. 1–8. Отчет на Настоятелството на Славянското дружество в България за 1915 – 1918 г., изнесен на 29 декември 1918 г. на „голяма среща“ на членове на Дружеството. Вж. и год. XIV, 1920–1921, кн. 5–6, с. 129–139.

³⁶¹ Славянски глас, год. XIII, 1919, кн. 1–2, с. 1–8. Отчет на Настоятелството на Славянското дружество в България за 1915 – 1918 г., изнесен на 29 декември 1918 г. на „голяма среща“ на членове на Дружеството.

В синхрон с изтъкнатите приноси на Славянското дружество, Стефан С. Бобчев призовава всички приятели на славянската взаимност да зачетат българските етнически граници.³⁶² Той аргументирано доказва българския характер на Македония, Добруджа, Тракия. Изтъква заслугите на българите в борбата им за „културно и икономическо единение с другите славяни“. Изтъква за пример „дейното участие в славянските събори“ в началото на ХХ век и създадения „Съюз за приятелство и братство със Сърбия през 1912 г., сключен по почин на България“.³⁶³ Накрая Стефан С. Бобчев реторично задава въпроса: „трябва ли българският народ да е пожертван заради“ това, че е воювал в съюз с Германия, и призовава за „братска защита от славянските народи“.³⁶⁴

* * *

С цялостната си дейност по времето на Първата световна война Стефан Савов Бобчев отстоява националните интереси на българския народ. Той с мълчание, но не равнодушно, посреща включването на България в съюза на Централните сили. Не прекъсва обаче връзките и контактите си със славянофилските среди на държавите, включени в блока на Антантата. Към края на войната, когато вече става известно, че Централните сили я губят, Стефан С. Бобчев умело използва приятелството си със славянските среди, организации и групи – за смекчаване на евентуалното бъдещо наказание за победена България. И тогава той с всички сили се опитва да отстои изконните национални интереси на българския народ, във всички територии, където етническото му превъзходство е безспорно.

Използвана литература

- [1] БОБЧЕВ, С. С., 1940. *Страници от моята дипломатическа мисия в Петроград (1912 – 1913 г.)*. София.
- [2] *България в Първата световна война. Германски дипломатически документи. Сборник от документи в два тома. Т. 2. (1916 – 1918 г.)*. София, 2005, док. № 30.
- [3] *Възхвала. Сборник в чест на Стефан С. Бобчев (1871 – 1921 г.)*. Под редакцията на Хр. Цанков. София, 1921.
- [4] ГОТОВСКА–ХЕНЦЕ, Т., 2010. Владимир Сис – борец на два фронта. In: *30 години секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време“*. Институт по история – Българска академия на науките. София, с. 95–111.
- [5] ГУНЕВ, Г., ИЛЧЕВ, Ив., 1989. *Уинстън Чърчил и Балканите*. София.
- [6] *Дипломатически документи по намесата на България в Европейската война. Т. 1. (1913 – 1915 г.)*. София, 1920.
- [7] ДЮНАН, М., 1993. *Българското лято*. София.
- [8] ЗЛАТЕВА, А., 2004. *Австрийските дарители за България (1912 – 1918). Български традиции и чужд опит*. София.
- [9] МАРКОВ, Г., 1995. *Голямата война и българският ключ за европейския погреб (1914 – 1916*

³⁶² Славянски глас, год. XIII, 1919 г., кн. 3–4, с. 1–3 (8 октомври 1919 г.).

³⁶³ Славянски глас, год. XIII, 1919 г., кн. 3–4, с. 1–3 (8 октомври 1919 г.).

³⁶⁴ Славянски глас, год. XIII, 1919 г., кн. 3–4, с. 1–3 (8 октомври 1919 г.).

г.) София.

[10] СИС, Вл., 2012. *Новите Балкани*. София.

[11] ТОМОВА, Д., 1999. Стефан Савов Бобчев – живот и дело. In: *Стефан Савов Бобчев (1853 – 1940). Живот и дейност. Юбилеен сборник*. София, с. 8–11.

[12] ЧАЛГЪНОВА, Е., 2017. Защо не победихме? Причините за Ньой през погледа на един български офицер. In: *Първата световна война на Балканите и встъпването на България в нея (1914 – 1915). Сборник от доклади от международна научна конференция, 13 – 16 октомври 2015*. София.

[13] ШКУНДИН, Г. Д., 2007. *Разделяй и властвуй! Вопрос о сепаратном мире с Болгарией в политике держав Антанты (октябрь 1915 – март 1916 г.)*. София.

[14] ШКУНДИН, Г. Д. *Российско-болгарские дипломатические отношения в годы Первой мировой войны*. In: *Сборник с доклади от научна конференция*. Под печат.